

EKOLOJİNİN KIZIL HATTI*

Mülakatlar

ANDRÉ GORZ, (1923, Viyana - 2007, Vosnon) doğumlu, Fransız filozof ve gazeteci Gérard Horst'un, eserlerinde kullandığı takma adlardan biridir.

Les Temps Modernes dergisinde, Jean-Paul Sartre'in ekibinde yer aldıktan sonra, yirmi yıl süreyle Fransa'nın ünlü haftalık dergisi *Le Nouvel Observateur*'de çalıştı. Dergide çıkan araştırma-inceleme yazılarında olduğu gibi, felsefi ve kuramsal eserlerinde de geleceğin gündemini sorgulamaya yöneldi. Felsefe, eleştirel teori ve toplumsal eleştiri ekseninde ilerleyen düşünsel serüveninde Marksizmden fenomenolojiye, Jean-Paul Sartre'in varoluşçuluğundan Ivan Illich ve Marcuse'nin düşüncelerine uzanan Gorz, siyasal ekolojinin ve "büyümeme"nin önde gelen teorisyenlerinden biri oldu. Bireysel özerklik, devrim, gündelik hayatın ve boş vaktin iktisat alanından kurtulması üzerine görüşleriyle, iktisat-üretim-yararcılık karşıtı düşünceleriyle, yoksulluğa karşı "gönüllü sadelik" savunusuyla 20. yüzyıla damgasını vurdu.

*SEL YAYINCILIK / RED KİTAPLIĞI

***SEL YAYINCILIK**

Piyerloti Cad. 11/3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu - İstanbul
E-mail: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

***SEL YAYINCILIK:** 860
RED KİTAPLIĞI: 04
ISBN 978-975-570-871-3

EKOLOJİNİN KIZIL HATTI

Mülakatlar

André Gorz

Türkçesi: Nihan Özyıldırım

Özgün Adı:
Le fil rouge de l'écologie, Entretiens inédits en français

© Editions de l'EHESS, 2016
© Sel Yayıncılık, 2016

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sançı
Dizi Editörü: Işık Ergüden
Yayına Hazırlayan: Mısra Gökyıldız
Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Mayıs, 2017

Baskı ve Cilt: Yayıncılık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

André Gorz

Ekolojinin Kızıl Hattı

Mülakatlar

Türkçesi: Nihan Özyıldırım

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9	
Editörün Notu	19	
HAYAT, DOĞA, TEKNİK		
Erich Hörl ile Mülakat (1990)	21	
BİLGİ, DEĞER, SERMAYE		
Thomas Schaffroth ile Mülakat (2003)	79	
ÇOKLU-FAALİYETE DOĞRU		
Vladimir Safatle ile Mülakat (2005)	87	
SONSÖZ / VEDALAR		95
André Gorz (1923-2007) Biyografik Notlar	99	

Editörün Notu

Hayat, Doğa, Teknik (1990)

Erich Hörl'ün yaptığı bu ilk mülakat, “Archäologie’ des philosophischen Fadens. Die Ent-Packung der verpackten Philosophie” başlığıyla, *Kurswechsel* (Vi-yana), 3, 1990, s. 5-36’da yayınlandı. André Gorz’un tercüme ettiği birinci bölümün elyazması Caen’de bulunan l’Institut Mémoires de l’édition contemporaine’deki (IMEC) André Gorz elyazmaları arasında muhafaza edilmektedir. Metnin geri kalanıysa Maud Ingarao tarafından çevrilerek Helge Kraus tarafından gözden geçirildi. André Gorz’un notları “y.n.” (yazarın notu) olarak belirtildi; bütün diğer notlar [Fransızca] çevirmene ve editöre aittir.

<...>: Metnin Almanca orijinalinde olmayıp Gorz’un, Fransızca çevirisini elyazmasına eklediği bölümlerdir.

{...}: Gorz’un elyazmasında tercüme edilmiş ama üzeri çizilmiş bölümlerdir.

[...]: Gorz’un elyazmasında tercüme edilmemiş olan önemli bölümlerdir.

HAYAT, DOĞA, TEKNİK

Erich Hörl ile Mülakat (1990)

Soru: André, düşünen bir özne olarak var olduğundan beri hep etrafındaki insanların tecrübe alanına yabancı gerçeklere atıfta bulundun. Hep senin olmadığı yerde olmak, asla senin olduğun yerde olmamak: İşte bir nevroz gibi yazma eyleminin esası bu. Yazının genel ya da belirlenmiş olumsuzlama tarzı olması bu. Sen bunların birincisinden ikincisine geçtin. Okur ise, tersine, yazan kişinin görünmez ve anonim öznesini kavramaya çalışsan, özdeşleşerek ya da özdeşleşmeyerek metni kendine mal etmeye ve metnin dile getirildiği yeri belirlemeye uğraşan öznedir. İşte edebiyatı oluşturan ve ona özünü veren iki boyutun eklemlediği nokta budur.

Sen, izleri hep görünür bırakarak sildin. Kastettiğim izler senin yola çıkararak ilerlediğin ve yaşanmış gerçeklik aracılığıyla sezdirdiğin “Temellere” (*ahlakın temelleri ve tarihin ahlakı* anlamında)² göndermede bulunan izlerdir. Bu “Temeller” de, gerçeğin yaşanmış deneyimi de olmaksızın ilerleme söz konu-

2 André Gorz, *Fondements pour une morale*, Paris, Galilée, 1977; *age.*, *La morale de l'histoire*, Paris, Seuil, 1959.

su olmaz. Bu ikili hareketin gerekliliğini takdir etmekten kaçınmak, benim gözümde, düşüncelerinin konu edildiği tartışmaların yüzeyselliğini açıklıyor. Düşüncelerin bir ihlal gibi okunup yorumlandı; bu ihlalin asıl sebebi ise hâlâ belirsiz, tanımlanmamış kaldı. Ben bunların asıl sebebini ahlak ve özgürlük temalarında, varoluş boyutunda, bir yabancılaşma fenomenolojisi, “otonom birey”de görüyorum.

André Gorz: Doğru anlayıp, doğru söyledin. Sonuçta, yazdıklarına, bir yazara “Bunu yazmaya iten şey neydi? Konuşan kim?” diye sorulduğunda ve metnin ortaya çıkışı, sonuca götüren yol yeniden oluşturmak istendiğinde ona nasıl yaklaşıyorsa – ya da yaklaşılması gerekiyorsa– öyle yaklaşmak istiyorsun. Fakat anlamak için yeniden oluşturmak, yeniden oluşturarak anlamak her zaman mümkün değildir. Bu ancak nesir söz konusu olduğunda mümkündür; akli tersyüz eden, hiçbir şey söylemeyen, hiçi, sözle anlatılmayanı, ifade edilmeyeni söyleyen bir içses gibi okurun vicdanında çınlamak akli savunmasız bırakan şiirde ya da mensur şiirde mümkün değildir. Bu durumda yeniden oluşturma anlama değil, sempati ya da empatidir. Aslında başkalarının yazılarından benim anlamamı sağlamalarını, gerçeği düşünülebilir kılmalarını ve söylenenin ve düşünülenin içinde ve ötesinde yaşamış bir tecrübenin öznesi olarak kendimi yeniden sorgulamaya sevk etmelerini, hatta mecbur kılmalarını bekliyorum. İşin başında beni Sartre ve Merleau-Ponty'nin uyguladığı şekilde fenome-

nolojiye çeken şey de buydu. Düşünölmüş olanla yaşanan ilişki ancak bunun altında yatan yönelimsellik içinde anlaşılıyorsa düşünmek de anlamaya dönüşür. Buna karşılık, düşünme, bütün yaşanmış ilişkiyi nesnesinin dışında bırakıyorsa, bu durumda, öznenin dahil olamayacağı, düşünömsel özeleştiriyeye izin vermeyen, potansiyel olarak gayriinsani, dogmatik-teknik bir düşünme söz konusudur. Teknikçilik ve dogmatizm, her ikisi de, {insani olmayan yasaların aracı olarak} [kişiyi varoluşsal sıkıntıdan kurtaran ve] bütün sorumluluklardan arıtan objektif bir logos'un [sözde] zorlamalarına boyun eğmek için, öznel olarak kendi düşüncesinden [ve kendi eylemlerinden] ayrı tutmanın yollarıdır. {Anomi ile otoriter kişilik arasındaki yakınlık açıktır.} <Sen buna saf biçimiyle sahipsin; öznenin düşünebilir ve "yönelimselleşebilir" olduğu şeyin önüne "formölasyon-formalizasyon"un geçtiği matematiksel düşünceye buna sahip olursun: Bu ise, aksine, kendisini parantez içine almaya zorlar. Sezgisel kavrayışa kapalıdır, öznelleştirilebilir değildir.>

Habermas "yaşantı-dünyası"nı, bizim dünyada kendimizi yönlendirmemizi ve varoluşumuzla eylemlerimize anlam bulmamızı sağlayan "yorumlayıcı şemalar deposu" (*Vorrat von Deutungsmustern*) olarak tanımlıyordu. Bu tanıma göre, çoğumuz, hatta en genç olanların çoğunluğu için yaşantı-dünyası diye bir şey yoktur.

Benim için de, çocukluğumdan itibaren durum böyleydi. Değerler ve yaygın yorumlama şemaları anlamdan ve hakikatten yoksun, anlaşılmaz ve kav-

ranılmazdı: ne “Aryen” annemin ne Yahudi babamın beklentilerine karşılık verebildiğime göre, bütün bunlar beni alt-insan, vatansız, doğuştan suçlu gösteriyordu.

Ergenlikten beri ihtiyacım olan şey, temele ya da temelsizliğe, bütün yerleşik değerlere, “aşikâr” kabul edilen her şeye kadar gitmemi ve tekil ama aynı zamanda tümel bir birey olarak, tartışmasız yaşantı kesinlikleri temelinde kendimi yeniden inşa etmemi sağlayacak radikal bir felsefeydi. Fenomenolojinin de çıkış noktası budur. Sekiz-dokuz yıl boyunca ısrarla üzerinde çalıştığım *Fondements*'da [Ahlakın Temelleri] bu yeniden inşayı gerçekleştirmeye çalıştım; çünkü ancak her ergenin kendine gizli gizli sorduğu bu en temel sorulara cevap bulabilirsem hayatın yaşanmaya değer olacağı duygusuna kapılmıştım. Mesela: hangi algılayışlar, hangi yaşanmışlıklar, hangi değerler şüphe götürmez derecede kesindir? Hangileri doğuştan benimdir; hangileri, kendi kendine var olmayı reddederek, kendini inkâr ederek sonunda boyun eğilen yeni şartların telkini, dayatması, koşullandırmasıdır?

Bedensellik, hissedilebilen dünyaya bedensel dahil oluş bu bakımdan temel bir öneme sahiptir. Bu da hemen akla, bedensel-hissedilebilir tecrübenin ne ölçüde kültürel olarak inşa edilmiş ya da oluşturulmuş olduğu sorusunu, dolayısıyla bu tecrübenin esasen yaşanmış bir kesinlik olmadığı, öğrenilmiş, aktarılmış bir şey olduğu meselesini getirir. Bu meseleye verilecek pan-kültürcü ya da sosyo-kültürel cevaplar, bana göre, tehlikeli derecede yanıltıcıdır. Zira, yalnızca kültü-

rel olarak geliştirilebilecek ya da bastırılabilir, bedensel ve duyumsal dolaysız değerler vardır.

Bu açıdan bakıldığında bütün kültürler ve bütün hayat tarzları birbirine denk değildir. Bedene şiddet uygulamayı ve hor görmeyi dayatan kültürlerden ve hayat tarzlarından, bireysel hak ve özgürlükler konusunda ne söylerlerse söylesinler, gelişmiş bireysellikler yaratmalarını beklememek gerekir. *İktisadi Aklın Eleştirisi*'nin³ birçok bölümünde sözü edilen bir temadır bu.

Bedensel-duyumsal yetilerin ve değerlerin kültürel anlamda filizlenmesi elbette “iyi bir toplum”u ve “iyi bir hayat”ı temin etmek için yeterli değildir. Ancak bir kültürün biçim verdiği, bedenle ve duyularla ilişki meselesinin, toplumsal ve pedagojik eleştiri bakımından belirleyici bir önemi vardır. Fakat *Fondements*, ne yorumlayıcı şemalar ne de sonradan her şeye uygulayabildiğim reçeteler sağlamıştır.

S.: Ben böyle bir şey iddia etmedim! Yalnızca daha ileriye gidebilmek için bir temelden söz ettim.

A. G.: Aslında öyle. *Fondements*, kendimi anlama ve yeniden inşa etmede nereye kadar ulaşabileceğimi – *Le traitre*'de⁴ keşfetmemi sağlayacak teorik ve metodolojik temeldi.

3 A. Gorz, *Métamorphoses du travail, quête du sens. Critique de la raison économique*, Paris, Galilée, 1988.

4 *Le traitre* (1958), Jean-Paul Sartre'in önsözüyle, Paris, Gallimard, 2005.